

УДК 378.147:811.111

Н. С. НАЗАРЕНКО,

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

Т. Л. ЩЕГОЛЄВА,

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРИКОРДОННИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ПЕРЕКЛАДУ

У статті досліджено актуальні проблеми фахової підготовки майбутніх прикордонників на заняттях з перекладу. Визначено прийоми, що застосовуються для навчання перекладу майбутніх прикордонників-перекладачів. Зроблено висновок щодо вдосконалення форм і методів навчання, раціонального поєднання загальних та спеціальних дисциплін з метою покращення фахової підготовки майбутніх прикордонників-перекладачів.

Ключові слова: *фахова підготовка, прикордонники-перекладачі, прийоми навчання, форми і методи навчання.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасному світі переклад відіграє дуже важливу і незамінну роль. Звичайно, глобалізація міжнародних відносин, фінансів, бізнесу і революція в комп'ютерному світі й світі телекомунікацій істотно впливає та змінює мови всіх народів світу.

© Назаренко Н. С., Щеголєва Т. Л.

Курс України на перехід до ринкових відносин та інтеграцію її в Європейську спільноту, інтеграційні процеси та зростаюча участь України в гуманітарних та миротворчих місіях ООН, різноманітні програми культурних та освітніх обмінів, значне розширення ділових контактів викликали значний попит на професійних перекладачів. Фахівці з ґрунтовними знаннями іноземної мови і вмінням спілкуватися та перекладати сьогодні потрібні як ніколи раніше.

Для своєї майбутньої кар'єри фундаментальні знання з іноземної мови майбутні перекладачі можуть отримати у вищому навчальному закладі, де основний навчальний процес сфокусований якраз на вивченні різних аспектів іноземних мов та на дисциплінах перекладознавчого циклу.

Освітні заклади, які готують майбутніх перекладачів, формують глибокі знання основної спеціальності і професійну компетенцію фахового перекладача, що дозволяє майбутнім фахівцям ефективно працювати, швидко орієнтуватися в динамічному середовищі, підвищувати свій професійний рівень.

Актуальність теми нашого дослідження зумовлена тим фактом, що якісна професійна підготовка перекладачів потребує постійного оновлення, розширення та удосконалення знань іноземних мов та певної сфери діяльності, що ставить перед університетами нові завдання для підготовки кваліфікованих кадрів у сфері перекладу. Відповідно завдання поліпшення якості підготовки майбутніх прикордонників, фахівців у галузі перекладу вимагає систематичного вдосконалення навчального процесу, активізації творчих здібностей курсантів, залучення їх до дослідницької роботи, формування професійної комунікативної компетентності, яка необхідна у їх повсякденній діяльності. Тому проблема фахової підготовки майбутніх прикордонників-перекладачів та формування їх професійної комунікативної компетентності на заняттях з перекладу набуває особливої значущості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори. Сучасні теорія і практика перекладу в Україні розвиваються завдяки науковим дослідженням перекладознавців, кожен з яких займається окремою галуззю

цієї науки. Так, наприклад, дослідженнями творчості відомих українських перекладознавців та перекладачів займається професор Р. П. Зорівчак. Специфіку роботи перекладача-синхроніста вивчає у численних підручниках професор Г. Є. Мірам. У поле особливої уваги українського перекладознавства все частіше потрапляють проблеми взаємодії цієї галузі знань з літературознавством, культурологією, театрознавством, естетикою тощо. Питаннями функціонування мови в соціокультурному просторі та дослідженням перекладу як між культурної комунікації займається професор О. І. Чередниченко. До досягнень у галузі перекладознавства долучаються розвідки багатьох учених, які розглядають стосунки цієї дисципліни з лінгвістикою (Н. Ф. Клієнко, А. Г. Гудманян), літературознавством (А. Д. Белова, І. С. Шевченко), поетикою, стилістикою, психологією творчості (М. О. Новікова, О. М. Кагановська), термінологією (Т. Р. Кияк, В. Д. Радчук). Наведені приклади свідчать про міждисциплінарний характер перекладу. Але на теперішній час бракує робіт, які були б присвячені актуальним проблемам фахової підготовки майбутніх перекладачів на заняттях з перекладу. Існує потреба в підручниках з перекладу англійською мовою українських текстів, недостатньо посібників, які сприяли б формуванню професійних умінь та навичок курсантів на заняттях з перекладу, вирішенню проблем, що виникають у процесі самостійної підготовки до занять, формуванню їх комунікативної компетентності.

Тому **метою статті** є дослідження актуальних проблем фахової підготовки майбутніх прикордонників на заняттях з перекладу. Основне завдання дослідження – визначити прийоми, що застосовуються для навчання перекладу майбутніх прикордонників-перекладачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професія перекладача досить багатогранна, вона вимагає широкої ерудиції та високої освіченості з більш глибокими знаннями в певній галузі (в якій спеціалізується та працює перекладач), добре розвинутих комунікативних навичок міжнаціонального спілкування, вільного володіння як іноземною, так і рідною мовами [5, с. 34].

Під час вивчення таких дисциплін, як “Практичний курс основної іноземної мови”, “Практика перекладу з основної іноземної мови”, “Те-

орія перекладу”, “Термінознавство”, “Спеціальний переклад”, “Усний послідовний переклад”, відбувається опанування універсальними вміннями та навичками, що є необхідними для здійснення усного, письмового, послідовного та синхронного видів перекладу. Саме з їх розвитку слід починати навчання цього виду мовленнєвої діяльності, на їх базі відповідно будуються специфічні вміння та навички, без яких неможливим є виконання окремих видів перекладу. Майбутні перекладачі повинні також урахувати власні психологічні особливості з метою правильного визначення своєї спеціалізації, оскільки між роботою письмового і усного перекладачів існують відмінності. Але найголовніша відмінність полягає у відповідності перекладу оригіналу. Відповідність оригіналу в письмовому перекладі означає точну передачу авторського письмового тексту; а в усному перекладі – правильну передачу сенсу, комунікативного наміру оратора [4, с. 78].

Усний переклад за своїм видом поділяється на послідовний і синхронний. Найважчою сферою у перекладацькій діяльності є синхронний переклад. Складність синхронного перекладу полягає у великій психологічній напрузі, в якій працює перекладач-синхроніст, що спричинена умовами його роботи, а саме: необхідністю слухати і говорити одночасно; неможливістю зупинити промовця чи перепитати якусь фразу; необхідністю миттєво віднайти еквівалентну одиницю в мові перекладу; дуже малою можливістю виправити помилку, яку допустив у перекладі; вимова мовця не завжди відповідає літературному стандарту тощо.

Існують деякі стандартні правила (прийоми) синхронного перекладу, які потрібно запам'ятати майбутнім перекладачам. Серед них – уміння скорочувати і конденсувати живу мову – одне з перших умінь у мистецтві синхронізму. Але, використовуючи короткі слова або опускаючи зайві, перекладач вимушений щоразу вирішувати, що насправді є зайвим і що можна пропустити, щоб не спотворити думку оратора. “Це було опубліковано в газеті Нью-Йорк Таймс” не треба перекладати як “This was published in the news paper the New York Times”. Звичайно, якщо газета не широко відома, можна залишити слово “newspaper”, але в іншій ситуації набагато краще сказати “This appeared in the New York Times” [3, с. 202].

Іншим резервом для економії простору і часу є такі вирази, як “у галузі”, “у галузі економіки”, “у зв’язку з цим”, “як відомо”, “при цьому”, і тому подібне, які можна просто опускаєти. Наприклад, “у галузі економіки” перекладається “*in economics*”. Сполучники, недоречні вигуки, на зразок “ну”, “бачите”, “отже”, теж не потрібні. А схожі за значенням прикметники, на зразок “представлений”, “вищезазначений” найчастіше легко замінюються англійським певним артиклем “*the*” або словом “*this*”: “Представлена доповідь отримала підтримку більшості делегатів”. – “*The/this/draft was supported/backed/by the majority of the delegates*”. “Дана доповідь містить п’ять розділів”. – “*This report contains/has/five chapters/sections*” [3, с. 204].

У разі швидкої мови оратора, скорочується більше інформації:

“У своєму посланні всім делегатам нашої конференції президент Сполучених Штатів Америки Барак Обама сказав...” – “*In his message, President Barack Obama said...*” “Перу, Аргентина, Уругвай, Болівія і багато інших країн латиноамериканського континенту виступили за...” – “*Many countries of Latin America favored...*” [3, с. 207].

Як прийом синхронної роботи широко використовується метонімія. Заміна метонімічного слова на не метонімічне робиться для конкретизації спільного поняття і узагальнення специфічного або конкретного явища. “Українській владі незабаром доведеться точніше позначити свої позиції”. – “*Ukrainian leaders will soon have to define their position more clearly*”. “Українське керівництво заявляє про позаблоковий статус України”. – “*Ukraine has long insisted on its status outside all blocks*” [1, с. 105].

Коли в англійській мові немає точного еквіваленту для того чи іншого українського поняття, або коли перекладач просто не почув слово, заміна явища спільного конкретним або, навпаки, конкретного спільним часто рятує синхронізм від провалу.

Під час перекладу доцільно використовувати компресію – скорочення кількості елементів речення або вилучення слів зі словосполучення. “Оплата після пред’явлення документів” – “*payment against documents*”; “на знак протесту проти прийняття цього закону” – “*in protest against the law*” [4, с. 211].

Дуже корисним прийомом, що дозволяє в разі потреби уникнути буквального перекладу, є антонімічний переклад – заміна форми слова або словосполучення на протилежну зі збереженням змісту мовної одиниці. “Я все пам’ятаю” краще перекласти “I haven’t forgotten anything”, а “Ви повинні мовчати” – “You mustn’t say anything” замість семантично правильної, але незграбної фрази “You must be silent”. Залежно від контексту “Там дуже непогано” перекладається як “It was great there або things were fine”.

“Ми сподіваємося, що він від нас не втече”. – “We hope he’ll stay”.

“Не хвилюйтеся”. – “Take it easy/Relax” [7, с. 97].

Антонімічна інверсія може виявитися особливо корисною для тих словосполук, які передають заперечення дієслівної дії: “не надавати значення – to overlook”, “не сприймати серйозно – to take lightly”, “не містити – to be free of”, “не поступатися – to be as good as”, “не вимагати пояснення – to be self-explanatory”, “не відставати від – to keep up/pace with”, “не піддаватися дії – to be immune to”, “не брати до уваги – to disregard/discount” [7, с. 98].

Особливим прийомом синхронізму є також і граматична інверсія, коли одна частина мови замінюється на іншу. Наприклад, дієслово стає іменником, іменник – дієсловом, а прикметник – прислівником. Словесні “перевертні” такого роду створюють великі можливості для запобігання буквального перекладу. “Їх було більше”. – “They prevailed”. “Він – людина, начисто позбавлена моральних цінностей”. – “He has no moral values at all”. “Ми з розумінням ставимося до їх прагнень”. – “We feel for/empathize with/support their desires/wishes” [7, с. 99].

Дослідники лінгвістичних та екстралінгвістичних аспектів синхронного перекладу єдині в тому, що синхронний переклад здійснюється в екстремальних умовах: наявність акустичних та семантичних перешкод як слуханню, так і говорінню; гострий дефіцит часу; темп мовлення ззовні. Тому робота перекладача-синхроніста досить складна не тільки в мовному, а й психологічному плані, що може супроводжуватися певним стресом, оскільки оратор звертається не до перекладача, а до аудиторії. Саме тому синхроністу доводиться виконувати подвійну функцію – бути одержувачем та відправником інформації, робити ці дві справи одночасно [2, с. 389].

Про мовні навички та вміння професійного перекладача-синхроніста написано чимало цікавого і корисного. Критерії оцінки цих навичок офіційно встановлені міжнародними асоціаціями перекладачів, які існують в Європі – АІС (Association internationale des interpretes de conference) та в Америці – ТААЛС (The American Association of Language Specialists). Синхронний переклад має забезпечуватися певним механізмом. Одним із таких механізмів є ймовірне прогнозування можливого змісту, для якого потрібний певний час. Синхроніст часто змушений використовувати певні прийоми, щоб забезпечити собі додатковий час (мова йде про секунди) почути та усвідомити або передбачити частину висловлювання, яке ще не прозвучало повністю або зовсім не прозвучало. Ці прийоми можна розглядати як “запобіжники” від “провалів” та пропусків у синхронному перекладі, що може дозволити собі синхроніст з метою досягнення повноти перекладу [6, с. 122].

Ці механізми зовсім не слід вважати перекладацькими помилками або свідченням непрофесійності перекладача, оскільки їх вживають практично всі “сертифіковані” перекладачі-синхроністи.

Розглядаючи механізм забезпечення додаткового часу, виділимо деякі основні “запобіжники” від пропусків у синхронному перекладі: незаповнена пауза (мовчання); пауза, заповнена звуком “ert”; повторення того самого слова; “висхідний” тон, за яким одразу йде “низхідний” тон; необґрунтований контекстом наголос на слові; повторення шляхом уживання синонімів; вставні слова, наприклад: “I think, sort of, I want to say, well” тощо; штучне “підняття тону” останнього складу слова [6, с. 124].

Із викладеного вище можна зробити висновок, що перекладач-синхроніст має у своєму арсеналі не тільки обов’язкові (тобто професійно необхідні), але й додаткові механізми (прийоми), які дозволяють здійснити адекватний переклад у складних умовах двомовної комунікації, додати собі часу на обробку інформації особливо, якщо переклад здійснюється на англійську мову з прямим порядком слів із мов, де порядок слів є більш-менш вільним.

Ці та інші прийоми, навички, уміння та знання перекладача дозволяють досягти адекватності синхронного перекладу на рівні 95 %, що є

нормою, встановленою міжнародними організаціями перекладачів-синхроністів [8, с. 127].

Якими б ефективними не були прийоми обробки словесного матеріалу, вони не звільняють перекладача від необхідності вирішувати головну проблему – позбавлятися при перекладі від буквалізмів, які вельми небезпечні в застосуванні до специфічних понять і унікальних явищ української культури, що не мають еквівалентів в англійській мові. Щоб знайти прототипи або повноцінні замітники таких понять і явищ, перекладачеві не слід обмежуватися лінгвістикою. Він повинен вивчати різноманітні сфери життя людей в Україні – історію, літературу, психологію. Основи професійних знань та вмінь усного перекладача закладаються у вищому навчальному закладі, а тому дуже важливо отримати там ґрунтовні знання [1, с. 39].

Для максимального розвитку комунікативних здібностей майбутніх перекладачів доцільно спробувати наблизити комунікативну модель навчального процесу до реальних умов робочої обстановки в багатонаціональному середовищі. Одним із прийомів цієї методики є модельована комунікативна ситуація для створення сприятливих умов ефективного засвоєння матеріалу. Викладач використовує систему вправ для навчання усного перекладу з метою формування відповідних фонових знань, термінологічних еквівалентів з конкретної тематики, здатність виконувати перекладацькі дії на рівні автоматизмів [1, с. 57].

Одним із найважливіших завдань є забезпечення процесу навчання перекладачів посібниками, зміст, структура та система вправ яких відповідала б сучасним вимогам. Спробою розв'язання цієї проблеми є впровадження в навчальний процес підручників і посібників, розроблених вітчизняними й зарубіжними фахівцями, що засновуються на перекладацькому досвіді авторів. Досвід роботи з підготовки майбутніх перекладачів довів дієвість сучасної комунікативної методики співробітництва у створенні мотиваційного середовища, формуванні перекладацької компетенції і якісної професійної підготовки фахівців.

Висновки. Отже, фахова підготовка майбутніх прикордонників на заняттях з перекладу вимагає постійної роботи з вдосконалення форм і методів навчання; раціонального поєднання загальних та спеціальних

дисциплін; навчання та практики; забезпечення процесу навчання перекладачів посібниками, зміст яких відповідав би сучасним вимогам.

Одним із прийомів методики навчання майбутніх прикордонників перекладу є модельована комунікативна ситуація, яка наближена до реальної з метою створення сприятливих умов для ефективного засвоєння матеріалу, розвитку вмінь скорочення і конденсації живої мови; конкретизації спільного поняття і узагальнення специфічного або конкретного явища; скорочення кількості елементів речення або вилучення слів зі словосполучення; заміни форми слова або словосполучення на протилежну зі збереженням змісту мовної одиниці; здійснення заміни однієї частини мови на іншу; почути та усвідомити або передбачити частину висловлювання, що перекладається; позбавитися від буквалізмів під час перекладу.

Курсантам слід пам'ятати, що майстерність і висока кваліфікація перекладача – це не лише вільне володіння лексико-граматичними системами тих мов, з якими він працює (іноземною та рідною) та базовим знанням перекладознавчих дисциплін, тобто володінням засобами та прийомами перекладу різних за характером (чи жанром) текстів. Професіоналізм перекладача є результатом його безперервної і наполегливої праці із самовдосконалення. Висококваліфіковані перекладачі використовують свої знання, уміння та навички, необхідні для роботи в умовах, що постійно змінюються, з метою відповідати вимогам сьогодення та стати конкурентоспроможними фахівцями у сфері власних професійних інтересів.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2004. – 344 с.
2. Гарбовский Н. К. Теория перевода : учебник / Н. К. Гарбовский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.
3. Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову/ В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 608 с.
4. Линн Виксон. Синхронный перевод с русского на английский / Линн Виксон. – М. : Р. Валент, 1999. – 272 с.

5. Миняяр-Белоручев Р. К. Как стать переводчиком? / Р. К. Миняяр-Белоручев. – М. : Готика, 1999. – 204 с.
6. Мирам Г. Э. Профессия : переводчик / Г. Э. Мирам. – К. : Ника-Центр Эльга, 2000. – 156 с.
7. Ширяев А. Ф. Синхронный перевод: Деятельность синхронного переводчика и методика преподавания синхронного перевода / А. Ф. Ширяев. – М. : Воениздат, 1979. – 183 с.
8. Garretson Deborah A. A Psychological Approach to Simultaneous Interpretation / Garretson, A. Deborah // Meta, 20. – № 2 (2002). – P. 119–128.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Берестецька Н. В.

Стаття надійшла до редакції 27.05.2014.

Назаренко Н. С., Щеголева Т. Л. Актуальные проблемы профессиональной подготовки будущих пограничников на занятиях по переводу

В статье исследованы актуальные проблемы профессиональной подготовки будущих пограничников на занятиях по переводу. Определены приёмы, которые используются для обучения будущих пограничников переводу. Сделан вывод об усовершенствовании форм и методов обучения, рационального объединения общих и специальных дисциплин с целью улучшения профессиональной подготовки будущих пограничников-переводчиков.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, пограничники-переводчики, приёмы обучения, формы и методы обучения.

Nazarenko N. S., Shchegoleva T. L. Topical problems of future borderguards' professional training at the lessons of translation

Topical problems of future borderguards' professional training at the lessons of translation have been researched in the article. Technics on teaching translation to future borderguards have been determined. Future borderguards' training demands continuous work on improving forms and methods of teaching, rational combination of general and special subjects, teaching and practice, providing the process of teaching with relevant textbooks.

One of methodological technics of teaching translation to future borderguards is a natural communicative situation according to the real

conditions with the purpose of obtaining knowledge as for translation. It means to develop future borderguards' skills on text and speech shortening, unifying specific and general meaning of the terms and phenomena, deleting words, using antonyms to keep the content, exchanging parts of speech. The interpreter should also predict what is going to be said.

It has been highlighted that to be highly qualified interpreter means not only to speak foreign languages fluently but to acquire knowledge of translation while studying basic subjects, to know ways and technics of translating texts presented in different genres. Interpreter's professionalism is the result of his hard work and strong desire to improve himself. Highly qualified interpreters use their knowledge and skills which are an integral part of their work in changeable conditions in order to be at the certain level according to the demands of modern life and competitiveness.

Tasks of improving quality of future borderguards' training in translation requires systematic development of educational process, activization of cadets' creativity, involving them into research work, forming their professional communicative competence.

Fundamental knowledge in translation could be obtained by borderguards – interpreters in the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi where the educational process is focused on learning different aspects of foreign languages and on translation disciplines.

Keywords: *professional training, borderguards-interpreters, teaching technics, forms and methods of teaching.*